

М.Р. Прыгодзіч. **Беларускае мовазнаўства**: Вучэб. дапаможнік. Мн.: БДУ, 2006. 135 с

Як вядома, курс гісторыі беларускага мовазнаўства накіраваны на пашырэнне і паглыбленне агульналінгвістычнай падрыхтоўкі будучых філолагаў, абагульненне ў межах адной навуковай парадыгмы вынікаў разнастайных тэарэтычных даследаванняў, створаных на працягу ўсяго часу існавання айчыннай лінгвістыкі. Яго задача, як і задача гісторыі любой навукі, заключаецца перш за ўсё ў тым, каб даць абагульненне і сістэматыку навуковых тэорый і асобных даследаванняў. Такі падыход прадугледжвае крытычны разгляд назапашаных ведаў і ацэнку наяўных дасягненняў з пункта гледжання перспектывы развіцця навукі. Аднак наўрад ці пастаўленая задача можа быць вырашана без прыцягнення арыгінальных тэкстаў, знаёмства з якімі дазваляе студэнтам не толькі самастойна зрабіць вывады адносна поглядаў тага ці іншага даследчыка, але і адчуць адметнасць аўтарскага ідэастылю.

Востры недахоп у беларусістыцы спецыяльных прац, якія б з'яўляліся і даведнікам, і хрэстаматый адначасова, цяпер часткова ліквідаваны дзякуючы вучэбнаму дапаможніку М.Р. Прыгодзіча «Беларускае мовазнаўства», рэкамендаванаму Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь. Актуальнасць кнігі відавочная: у сённяшніх умовах значная колькасць навуковых напрамкаў папярэдніх гадоў стала амаль недаступнай, а асобныя даследаванні лінгвістаў XIX-XX ст. увогуле захоўваюцца ў адзінкавых экзэмплярах у архівах і бібліятэках Масквы, Санкт-Пецярбурга, Вільнюса, Варшавы, Прагі і інш. Датэчцы гэта і тых прац, што ўвайшлі ў названы вучэбны дапаможнік доктара філалагічных навук, прафесара, загадчыка кафедры гісторыі беларускай мовы БДУ М.Р. Прыгодзіча.

Даследаванні Яна Чачота, К. Калайдовіча, Ф. Галатузава, П. Шпілеўскага адносяцца да прапедэўтычнага этапа навуковага даследавання беларускай мовы. Менавіта ў пачатку XIX ст. пачалі з'яўляцца першыя нататкі (часта ў выглядзе асобных каментарыяў да публікацый твораў вуснай народнай творчасці, падборак асобных слоў і іх тлумачэнняў) пра асаблівасці мовы жыхароў Беларусі.

Так, у змешчанай у дапаможніку «Беларускае мовазнаўства» працы К. Калайдовіча «О белорусском наречии» (1822) падаюцца агульныя звесткі як пра мову старабеларускага пісьменства, так і пра сучасную для аўтара жывую беларускую гаворку. У даследаванні канстатуецца агульнасць паходжання беларускай і рускай моў, наяўнасць дзекання, цекання, асіміляцыі па мяккасці ў беларускай мове, а таксама прапануецца «Краткий словарь белорусского наречия» (67 лексем) з паралелямі са старажытных пісьмовых помнікаў.

Важнай і карыснай для спецыялістаў будзе змешчаная ў дапаможніку «Краткая фамматика белорусского наречия» П. Шпілеўскага. У неапублікаванай да гэтага часу працы падаецца агульная характарыстыка графіка-фанетычных асаблівасцей беларускай мовы, апісваецца яе акцэнтацыя і граматычны лад.

У прадмове Яна Чачота да «Сялянскіх песень з-над Немана і Дзвіны», акрамя фанетычных і граматычных заўваг, прапануецца трапны этнаграфічны і фалькларыстычны назіранні аўтара. У слоўніку «Некаторыя крывіцкія

ідыёмы (уласна назвы)» зафіксавана каля 250 найбольш адметных і самабытных лексічных адзінак, якія, на думку Яна Чачота, уласцівы толькі беларускай мове. Падаюцца сціслыя і выразныя тлумачэнні слоў, прыводзяцца гісторыка-этымалагічныя і этнаграфічныя даведкі, маюцца стылістычныя і храналагічныя заўвагі.

Трэба меркаваць, што найбольш спецыялістаў зацікавіць невялікая праца Ф. Галатузава «Заметки касательно белорусского наречия», дзе аўтар прапануе сціслы гістарычны нарыс і фанетычны агляд беларускай мовы, прыводзіць асобныя адметныя, на яго думку, лексемы з тлумачэннямі і экстралінгвістычнымі ілюстрацыямі: «В Белоруссии "брамою" называются "городские ворота", "застава". Брама Быховская, Чаусовская, Шкловская (в Могилеве)». Некаторыя вывады Ф. Галатузава з пазіцыі сучаснай лінгвістыкі з'яўляюцца досыць спрэчнымі: «В [белорусском наречии] заметно присутствие элементов церковно-славянского языка в большей мере, чем в великорусском наречии, но эти элементы... суть не что иное, как следствие медленного его развития, которому причиною было влияние на него языка польского». Як слухана адзначае М.Р. Прыгодзіч, нягледзячы на пэўную імперскую заангажаванасць, праца Ф. Галатузава стала прыкметнай з'явай у справе даследавання беларускай мовы і павінна займаць свае належнае месца ў гісторыі беларускага мовазнаўства.

Варта адзначыць, што працы Ф. Галатузава і П. Шпілеўскага з іх падрабязным аналізам упершыню ўвёў у навуковы ўжытак менавіта М.Р. Прыгодзіч, які надрукаваў асобныя ўрэзкі з гэтых публікацый у часопісе «Родное слово» (2001-2003). У рэцэнзуючым дапаможніку яны змешчаны без скарачэнняў.

Арыгінальныя тэксты і аглядавыя артыкулы абфунтавана дапоўнены крытычна-біяграфічнымі матэрыяламі М. Гуліцкага і І. Германовіча пра П. Шпілеўскага, а таксама І. Сразнеўскага і П. Шпілеўскага пра Ф. Галатузава.

Безумоўна, названы дапаможнік мае і відавую навуковую вартасць. Біяграфічныя артыкулы М.Р. Прыгодзіча «Фёдар Галатузаў», «Павел Шпілеўскі», «Ян Чачот», «Канстанцін Калайдовіч» вызначаюцца фунтоўнасцю і энцыклапедычнасцю і ўвёйдучы ў шырокі навуковы ўжытак. Усе матэрыялы, уключаныя ў хрэстаматычную частку, характарызуюцца выключнай выверанасцю і, што асабліва каштоўна для даследчыкаў, пададзены з захаваннем аўтарскай арфаграфіі і пунктуацыі. Больш таго, непасрэдна ў тэкстах К. Калайдовіча, Ф. Галатузава, П. Шпілеўскага, Яна Чачота аўтар дапаможніка ўказвае адпаведныя старонкі з арыгінальных прац.

«Беларускае мовазнаўства» М.Р. Прыгодзіча - гэта арыгінальны і патрэбны дапаможнік, падрыхтаваны на высокім прафесійным узроўні. Ён будзе карысным не толькі студэнтам, але і аспірантам, выкладчыкам і навукоўцам. Хочацца спадзявацца, што гэтая праца стане першай у цэлай серыі спецыяльных выданняў, якія ў будучым пазнаёмяць чытачоў, напрыклад, з лінгвістычнай спадчынай К. Нядзвецкага, М. Колашава, К. Апеля, І. Нядзешава, П. Растаргуева, П. Бузука, Я. Воўка-Левановіча, А. Мартэля, Х. Станга, Л. Асоўскага і многіх іншых даследчыкаў-беларусістаў.

Д.В. Дзятко, П.А. Міхайлаў,
кафедра беларускага мовазнаўства БДПУ
імя М. Танка